ΚΡΗΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

- Στην περιοχή της Κρήτης, ήδη από τον 10ο αιώνα μ.Χ., ο κρητικός λαός εκφράζεται λογοτεχνικά με τα περίφημα *ριζίτικα*, ένα είδος δημοτικού τραγουδιού σε ανομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους στίχους.
- Ωστόσο, η αξιόλογη λογοτεχνική δημιουργία στην Κρήτη τοποθετείται στο χρονικό διάστημα μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 (15ος αιώνας) και μέχρι την κατάληψη του νησιού από τους Τούρκους το 1669 (17ος αιώνας), ιδιαίτερα δε ανάμεσα στο 1600 και το 1669.

- Μετά την Άλωση, ένα μεγάλο κύμα Ελλήνων λογίων μετακινήθηκε προς τη Δύση, μεταφέροντας εκεί τα χειρόγραφα των αρχαίων και βυζαντινών συγγραφέων και τη γνώση της κλασικής παιδείας, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην Αναγέννηση.
- Η υποδούλωση και η φυγή των Ελλήνων λογίων, οδήγησε σε πνευματική οπισθοδρόμηση· ωστόσο, σε περιοχές που έμειναν έξω από την τουρκική κυριαρχία, αναπτύχθηκε έντονη εμπορική δραστηριότητα.
- Μετά τη Φραγκοκρατία (1204), η Κρήτη βρίσκεται υπό την κατοχή των Βενετών· πρόκειται για μια κυριαρχία που, αντίθετα με την τουρκική, επιτρέπει στους Κρητικούς να διατηρούν μια σχετική ελευθερία στον πνευματικό τομέα.
- Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τον πλούτο που συγκεντρώθηκε στις νησιωτικές περιοχές, επέτρεψε τη δημιουργία μιας μορφωμένης αριστοκρατίας η οποία ενδιαφερόταν για την ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών. Αρκετοί νέοι Κρήτες φοιτούσαν σε ιταλικές σχολές και επιστρέφοντας στο νησί τους, μετέφεραν το πνεύμα της ευρωπαϊκής Αναγέννησης.
- Επομένως, η ανάπτυξη της νεότερης *λόγιας* λογοτεχνίας, συντελείται στο νησί της Κρήτης μέσα από τη δημιουργία αξιόλογων έργων, στα οποία συνδυάζονται δημιουργικά η πολιτισμική παράδοση του τόπου με το πνεύμα ανανέωσης που επικρατούσε στην Ευρώπη[1]. Τη συνέχεια της γραπτής λογοτεχνικής παράδοσης εξασφάλισε η διάδοση των κειμένων χάρη στην εφεύρεση της τυπογραφίας (τυπογραφεία ιδρύθηκαν στη Βενετία και αργότερα σε πολλές ελληνικές παροικίες της Ευρώπης).

---

1 Η πνευματική άνθηση της εποχής δεν παρατηρείται μόνο στα γράμμτα αλλά και γενικότερα σε τομείς της τέχνης όπως η αρχιτεκτονική, η ζωγραφική και η μουσική, όπου η βυζαντινή παράδοση δέχεται στοιχεία της Ιταλικής Αναγέννησης. Ξεχωριστή θέση στην πνευματική δημιουργία της περιόδου αυτής κατέχει μεταξύ άλλων ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (1540-1614) ο οποίος, έχοντας μαθητεύσει στην Κρήτη, έφυγε για τη Βενετία και το Τολέδο της Ισπανίας όπου έγινε διάσημος ως El Greco.

- Βασικά γνωρίσματα της κρητικής λογοτεχνίας αυτής της περιόδου αποτελούν:

  α. ως προς τη μορφή:

  1. η επίμονη καλλιέργεια της γλώσσας του λαού

  β. ως προς το περιεχόμενο:

  1. η ηρωική αντίληψη της ζωής και η αγάπη για την ελευθερία
  2. το συναίσθημα του χρέους απέναντι στην πατρίδα, τη θρησκεία και την οικογένεια
  3. το ιπποτικό πνεύμα και η εξιδανίκευση του έρωτα και της γυναίκας

Τα έργα της Κρητικής Αναγέννησης

Α. τα πρώτα έργα (πρώτο μισό του 16ου αιώνα)

1. Μπεργαδής "Ο Απόκοπος"

Το πρώτο ελληνικό έργο που τυπώθηκε στη Βενετία (1519). Θέμα του είναι η ονειρική κατάβαση του ποιητή-αφηγητή στον κάτω κόσμο. Αντί όμως για σκοτάδι, ο ποιητής μιλά με παραστατικές περιγραφές για το φως και την άνοιξη.

2. "Γαδάρου, λύκου και αλουπούς διήγησις χαρίεις"

Το έργο ανάγεται στο πολύ αγαπητό είδος των διηγήσεων για τα ζώα.

Β. τα μεγάλα έργα (δεύτερο μισό του 16ου αιώνα έως το 1669)

Β.Ι. η έμμετρη αφήγηση – η μυθιστορία

1. Βιτσέντζος Κορνάρος "Ερωτόκριτος"

Πρόκειται για ένα μεγάλο αφηγηματικό ποίημα, ένα έμμετρο μυθιστόρημα με πλοκή παραμυθιού. Το έργο αποτελείται από 10.052 στίχους, σε ομοιοκατάληκτο δεκαπεντασύλλαβο και χωρίζεται σε πέντε μέρη. Η δράση του εξελίσσεται στην ειδωλολατρική Αθήνα και αφορά τον αγνό και αληθινό έρωτα δύο νέων, της Αρετούσας, κόρης του βασιλιά Ηράκλη, και του Ερωτόκριτου, γιου του Πεζόστρατου που ήταν σύμβουλος του βασιλιά. Το λαϊκό στοιχείο είναι διάχυτο τόσο στη στιχουργική όσο και στη θεματική του έργου. Η υπόθεση και τα πρόσωπα του έργου είναι φανταστικά και μόνο σε μερικά επεισόδια συναντούμε ιστορικούς υπαινιγμούς (όπως στη μονομαχία του Κρητικού με τον Καραμανίτη). Στον "Ερωτόκριτο" εξυμνούνται οι ιπποτικές αρετές και η παλικαριά, ο έρωτας και η φιλία. Το έργο γράφτηκε με πρότυπο το γαλλικό μεσαιωνικό μυθιστόρημα "Paris et Vienne" του Pierre de la Cypède.

Β.ΙΙ. η ποιμενική ποίηση

1. “Η Βοσκοπούλα”

Πρόκειται για ένα σύντομο αφηγηματικό ποίημα· ανήκει στην ποιμενική ποίηση και περιγράφει τον άτυχο έρωτα ενός νέους Κρητικού βοσκού και μιας όμορης βοσκοπούλας,

Β.ΙΙΙ. τα θεατρικά έργα

α. Τραγωδίες

1. Γεώργιος Χορτάτζης “Ερωφίλη”

Πρόκειται για μία πεντάπρακτη τραγωδία, στον τύπο των αρχαίων τραγωδιών, με επεισόδια και χορικά. Το έργο γράφτηκε με πρότυπο την ιταλική τραγωδία “Orbecche” του Battista Giraldi. Όπως συμβαίνει και στις ευρωπαϊκές τραγωδίες, ανάμεσα στις πέντε πράξεις παρεμβάλλονται τεσσερα “ιντερμέδια” (μουσικοχορευτικά κομμάτια με υπόθεση διαφορετική από το κυρίως δράμα). Τα “ιντερμέδια” έχουν ως θέμα τους ένα επεισόδιο παρμένο από το έργο του Ιταλού ποιητή Torquato Tasso “Gerusalemme Liberata”.

2. Ανδρέας-Ιωάννης Τρώιλος “Ο βασιλεύς Ροδολίνος”

Τοποθετημένος στο συμβατικό χώρο της αρχαίας Αιγύπτου, “Ο βασιλεύς Ροδολίνος” έχει ως θέμα μία ερωτική ιστορία με κεντρικούς πρωταγωνιστές το βασιλιάς της Περσίας Τρωσίλο και το φίλο του Ροδολίνο, βασιλιά της Αιγύπτου[2]. Το έργο βασίζεται στο έργο του Torquato Tasso “Il Re Torrismondo”.

3. “Ο Ζήνων”

Η τραγωδία αναφέρεται στον βυζαντινό αυτοκράτορα Ζήνωνα, τα εγκλήματα που διέπραξε μαζί με τον ξάδερφό του Λογγίνο - με σκοπό να αποκτήσουν την εξουσία - και την τραγική του κατάληξη, όταν ανατράπηκε από τον στρατό και χτίστηκε ζωντανός σε τάφο.

β. Κωμωδίες:

Οι κρητικές κωμωδίες συνδέονται με την ιταλική *commedia erudita*, ωστόσο έχουν λιγότερο περιπετειώδη και περίπλοκη δομή. Κοινά τους χαρακτηριστικά αποτελούν:

2 Ο Τρωσίλος είχε ερωτευτεί την κόρη του βασιλιά της Καρχηδόνας, Αρετούσα, ο πατέρας της όμως δεν επέτρεπε να την παντρευτεί. Ο Τρωσίλος έστειλε τον Ροδολίνο να ζητήσει την Αρετούσα, δήθεν για δική του γυναίκα, με σκοπό να την παραδώσει σε εκείνον. Ο Ροδολίνος δέχτηκε να βοηθήσει, όμως η Αρετούσα τον ερωτεύτηκε.

i. η σχεδόν σύγχρονη θεματολογία και τα επαναλαμβανόμενα θεματικά μοτίβα (όπως αυτό του χαμένου παιδιού που χρησιμοποιείται για να δώσει αίσιο τέλος στην ιστορία)

ii. οι ήρωες που προέρχονται από μεσαία στρώματα των αστικών τάξεων και οι τυποποιημένοι χαρακτήρες

iii. η τήρηση της ενότητας του χρόνου (η δράση διαρκεί μία ημέρα) και

iv. ο δεκαπεντασύλλαβος ομοιοκατάληκτος στίχος.

Η θεματολογία των κωμωδιών της Κρητικής Αναγέννησης αφορά ένα ζευγάρι που αγαπιέται, αλλά η σχέση του δεν μπορεί να επισημοποιηθεί, εξαιτίας των γονιών που θέλουν να παντρέψουν τα παιδιά τους με άλλους. Ωστόσο, χάρη στην εύρεση ενός χαμένου παιδιού, αποκαλύπτονται οι πραγματικές συγγένειες μεταξύ των ηρώων· ματαιώνονται τα σχέδια των γονέων και οι νεαροί πρωταγωνιστές παντρεύονται με αυτούς που επιθυμούν. Οι ήρωες των κρητικών κωμωδιών προέρχονται από μεσαία στρώματα των αστικών τάξεων ενώ, γύρω από την υπόθεση, συμπλέκονται διάφορα κωμικά επεισόδια με πρωταγωνιστές τυποποιημένους χαρακτήρες (όπως οι καυχησιάρηδες αλλά ταυτόχρονα δειλοί στρατιωτικοί, οι ερωτευμένοι γέροι και οι σχολαστικοί δάσκαλοι).

1. Γεώργιος Χορτάτζης “Κατζούρμπος”

Ο “Κατζούρμπος” αποτελεί την παλαιότερη χρονολογικά κωμωδία και αποτέλεσε πρότυπο για τις άλλες δύο.

2. “Ο Στάθης”

3. Μάρκος-Αντώνιος Φόσκολος “Ο Φορτουνάτος”

γ. Ποιμενικό δράμα:

1. Γεώργιος Χορτάτζης “Πανώρια” (γνωστό και ως “Γύπαρης”)

Το θέμα αντλείται από την αρχαία μυθολογία και δη από τις “Μεταμορφώσεις” του Οβίδιου.

δ. Θρησκευτικό δράμα:

1. “Η θυσία του Αβραάμ”

Πρόκειται για ένα θρησκευτικό δράμα η υπόθεση του οποίου αφορά το γνωστό επεισόδιο της Παλαιάς Διαθήκης. Χαρακτηριστικό του κειμένου είναι το ενδιαφέρον του ποιητή όχι τόσο για

την εξωτερική δράση όσο για την εσωτερική εξέλιξη των προσώπων.